



## امام محمد باقر(ع)؛ وارث دانش نبوی و اسوه فضیلت

یکم رجب سالروز میلاد امام محمد باقر(ع)، پیشوای مومنان در علم و آگاهی است؛ امام همامی که با بهره گیری از گنجینه های ارزشمند دانش الهی الگویی شایسته و بی نظیر برای پیروان خویش در مسیر دستیابی به قله های بلند معرفت شد.

یکم رجب سالروز میلاد امام محمد باقر(ع)، پیشوای مومنان در علم و آگاهی است؛ امام همامی که با بهره گیری از گنجینه های ارزشمند دانش الهی الگویی شایسته و بی نظیر برای پیروان خویش در مسیر دستیابی به قله های بلند معرفت شد.

امام محمد باقر(ع) به عنوان پنجمین امام شیعیان در نخستین روز رجب 57 هجری قمری در مدینه متولد شد و خانه امام سجاد(ع) و فاطمه دختر امام حسن مجتبی(ع) را غرق در سرور و شادی کرد. ایشان را محمد نام نهادند. از لقب های بی شمار ایشان می توان به باقرالعلوم، شاکر، صابر و هادی اشاره کرد. کنیه این بزرگوار نیز ابوجعفر است.

دوره امامت پنجمین امام شیعیان پس از 95 هجری قمری همزمان با درگذشت امام زین العابدین(ع) به امر پروردگار آغاز شد و تا سال 114 هجری قمری به مدت 19 سال و چند ماه ادامه داشت. پیشوایی و امامت امام محمد باقر(ع) امری بدیهی بود چرا که از اوایل تاریخ اسلام روایت های بسیاری برای پیشوایی این بزرگوار وجود داشت به عنوان نمونه حضرت علی(ع) نیز در وصیت خویش از امام محمد باقر(ع) برای رهبری مسلمانان یاد کرده است و همچنین رسول خدا(ص) به جابر فرمودند: «امید آن است که عمر طولانی کنی تا فرزندی از من را که از نسل حسین(ع) است و محمد نام دارد، ببینی که علم دین را می شکافد و تشریح می کند. وقتی او را ملاقات کردی، سلام را به وی برسان.»

هنگامی که ابوجعفر(ع) رسالت سنگین امامت را برعهده گرفت، نزدیک به یک سده از وفات پیامبر اسلام(ص) گذشته بود و مردم به دلیل سپری شدن زمان از احکام و عقاید اسلامی آگاهی درستی نداشتند. بنابراین تلاش هایی که امویان بیش از نیم قرن برای ایجاد شبهه اعتقادی در مسلمانان انجام داده بودند نتیجه داده بود اما دیری نپایید امام پنجم شیعیان با دریای علم و دانش خود جامعه را از گام نهادن در مسیر ظلمت و تاریکی رها کرد و به طرف نور و روشنائی رهنمود کرد. دانش امام باقر(ع) سرچشمه الهی داشت و به امر خالق یکتا با مخالفان دین به مبارزه برخاست.

امام پنجم جایگاه علمی والایی داشت و در بحث های علمی که با دانشمندان انجام می داد همیشه یک تاز میدان بود. «عبدالله بن عطاء مکی» که در میان مردم از نظر علمی دارای جایگاه ویژه ای بود درباره دانش امام باقر(ع) گفت: هرگز دانشمندان را نزد کسی چنان حقیر و کوچک نیافتم که نزد امام باقر(ع) یافتم.

این امام همام از نظر علم، دانش، پارسایی و فضیلت های انسانی بر همگان برتری داشت به گونه ای که دشواری های علم و دانش را برای مردم جامعه آسان ساخت و گشاینده پیچیدگی های معارف زمان خویش شد. مردم آن روزگار با مشاهده درجه علمی و دانش الهی امام محمد باقر(ع) لقب باقرالعلوم را به وی دادند و شاعران در وصف ایشان مطالب بسیاری نوشته اند که از جمله آنها می توان به ابوالأسود الدؤلی، فرزدق، کمیت، سید الحمیری، منصور نمری، ابو تمام، دیک الجن اشاره کرد. این شاعران در سروده هایشان همواره از فضیلت های امام پنجم تمجید می کردند. افزون بر آن، تاکنون فعالیت های پژوهشی و فرهنگی بسیاری در شرح زندگی امام محمد باقر(ع) انجام شده است و کتاب های زیادی به زبان های عربی، فارسی، اردو و ترکی در وصف زندگینامه ایشان به چاپ رسیده است.

امامت امام باقر(ع) همزمان با خلافت حاکمانی چون ولید بن یزید، سلیمان و عمر بن عبد العزیز، یزید بن عبد الملک و برادرش، هشام، ولید بن یزید و برادرش ابراهیم بود. امام محمد باقر(ع) در زمانی می زیست که ظلم و ستم امویان و استفاده ناحق از بیت المال مسلمانان به اوج خود رسیده بود. این اختناق به حدی رسیده بود که خلفای وقت از علنی ساختن دشمنی خویش با خاندان حضرت محمد(ص) هیچ واژه ای نداشتند و حتی اقدام به حذف نام آنان از دیوان بیت المال کردند.

امام محمد باقر(ع) سرانجام پس از سال ها تلاش در راه مبارزه با طاغوت زمان و تبیین و گسترش آموزه های اسلامی در هفتم ذیحجه 114 هجری قمری در 57 سالگی در زادگاه خود به دستور هشام بن عبد الملک مسموم شد و به شهادت رسید. پیکر این امام بزرگوار در آرامگاه بقیع به خاک سپرده شد.

«مصطفی جوان» مدرس دانشگاه و پژوهشگر تاریخ اسلام در گفت و گو با پژوهشگر گروه اطلاع رسانی ایرنا درباره بستر و شرایط سیاسی- اجتماعی دوره امامت امام محمد باقر(ع) گفت: در دوره امامت امام محمد باقر(ع) و فرزندش امام جعفر صادق(ع) مسائلی مانند انقراض امویان، بر سر کار آمدن عباسیان، پیدا شدن مشاجره های سیاسی و در نتیجه ظهور سرداران و مدعیانی مانند ابوسلمه خلال و ابومسلم خراسانی و دیگران مطرح است. ترجمه کتاب های فلسفی و مجادله های کلامی در این دوره به وجود آمد و گروهی از مشایخ صوفیه، زاهدان و قلندران وابسته به دستگاه خلافت در متن جامعه خودنمایی کردند. قاضی ها و متکلمانی به دلخواه مقام های رسمی و صاحبان قدرت زمام جامعه را به دست گرفتند و فقه، قضاء، عقاید، کلام و اخلاق را بر طبق مصلحت مرکزهای قدرت خلافت شرح و تفسیر می کردند. آنها همچنین تلاش می کردند تا تعلیم های قرآنی

به ویژه مسأله امامت و ولایت را که پس از واقعه عاشورا، افکار بسیاری از حق طلبان را به حقانیت آل علی(ع) متوجه کرده بود، به انحراف بکشاند. افزون بر آن، این افراد درصدد بودند تا احادیث نبوی در بوته فراموشی قرار گیرد. بنابراین، برخی احادیث را به نفع دستگاه حاکم جعل می کردند.

مصطفی جوان مسائل بیان شده را دلیلی بر لزوم حضور و پاسداری امام پنجم شیعیان از دین اسلام دانست و اظهار کرد: اینها عواملی بود بسیار خطرناک که می بایست حافظان و نگهبانان دین در برابر آنها می ایستادند. از این رو، امام محمدباقر(ع) و پس از وی امام جعفر صادق(ع) برای نشر تعلیم های اصیل اسلامی و معارف برحق از شرایط زمان بهره جستند و دانشگاه تشیع و علوم اسلامی را پایه ریزی کردند، زیرا این امامان بزرگوار و بعد شاگردانشان وارثان و نگهبانان حقیقی تعلیم های پیامبر(ص) و اجرای عدالت بودند. به خاطر اهمیت این موضوع، امام پنجم می بایست به تربیت شاگردانی عالم و یارانی شایسته و فداکار اقدام می کرد تا آنها فقه آل محمد(ص) را گردآوری، تدوین و تدریس کنند.

این مدرس دانشگاه در ادامه به بخشی از ویژگی های اخلاقی و شخصیتی آن امام همام پرداخت و تصریح کرد: امام باقر(ع) دارای خصلت های ستوده و مبادی آداب اسلامی بود. پیوسته لباس تمیز و نو می پوشید. در کمال وقار و شکوه حرکت می کرد. امام پنجم(ع) بسیار گشاده رو و با مؤمنان و دوستان خوش برخورد بود. با همه اصحاب دست می داد (مصافحه می کرد) و دیگران را نیز به این کار تشویق می کرد. وی در ضمن سخنانش می فرمود: دست دادن کدورت های درونی را از میان می برد و گناهان دو طرف همچون برگ درختان در فصل خزان می ریزد. امام باقر(ع) در صدقه، بخشش و آداب اسلامی مانند دستگیری از نیازمندان، تشییع پیکر مؤمنان، عیادت از بیماران و رعایت آداب و سنن دینی، از هیچ تلاشی فروگذاری نمی کرد. او در نظر داشت سنت های جدش رسول الله(ص) را به صورت عملی در میان مردم زنده نگهدارد و مکارم اخلاقی را به مردم تعلیم دهد. مصطفی جوان در ادامه یادآور شد: امام پنجم شیعیان در روزهای گرم برای رسیدگی به مزارع و نخلستان ها بیرون می رفت و با کارگران و کشاورزان کار می کرد و زمین را برای کشت آماده می ساخت. سپس آنچه از محصول کشاورزی که با عرق پیشانی به دست می آورد در راه خدا انفاق می کرد. مردم بامداد هر روز که امام محمد باقر(ع) برای به جا آوردن فریضه نماز به مسجد جدش رسول الله(ص) می رفت، پس از نماز، گرداگردش جمع می شدند و از دانش و فضیلت او بهره مند می بردند.

این مدرس دانشگاه با یادآوری فضای خفقان آور آن دوران به پژوهشگر ایرنا گفت: در دوران امام باقر(ع)، حاکمان اموی به دلیل مشکلات داخلی از نهضت بزرگ علمی آن حضرت غافل بودند ولی این به معنای امان بودن ایشان نبود. حجم وسیعی از روایت ها گویای اوضاع خشونت آمیز آن دوره و ظلم حاکمان وقت به دین، مسلمانان و امام آنان است، به گونه ای که امام(ع) بارها تقیه کرد و سرانجام نیز بر سر اختلاف های مبنایی با نظام خلافت ظالمانه، به دست هشام به شهادت رسید. این کارشناس تاریخ اسلام در ادامه به برخی راه ها و شیوه های مبارزاتی امام باقر(ع) اشاره و اظهار کرد: در چنین فضایی امام باقر(ع) برای زنده نگه داشتن ارزش های دینی به تناسب موقعیت از روش های گوناگونی بهره می برد. یکی از این شیوه ها «تقیه» بود. میزان ممارست امام باقر(ع) به تقیه به حدی بود که می فرمود: «تقیه از دین من و دین پدران من است و کسی که تقیه ندارد، ایمان ندارد.» این امر به دلیل های متعددی مانند حفظ جان نیروهای خودی، حفظ توان اقتصادی پیروان، اجرای برنامه های مهم تر و حفظ ارزش ها صورت می گرفت.

از دیدگاه مصطفی جوان، ترسیم وظیفه های حاکم اسلامی از دیگر مواردی بود که امام باقر(ع) بر آن همت می گماشت، وی در این زمینه بیان داشت: امام(ع) می کوشید با تبیین وظیفه های حاکمان وقت، نوك تیز انتقاد خود را متوجه آنها سازد و بی مشروعیتی اقدام های آنان را گوشزد کند. به عنوان نمونه امام پنجم شیعیان می گفت: «اسلام بر پنج چیز بنا شده است: نماز، زکات، حج، روزه و ولایت. در این زمان یکی از شاگردان و اصحاب بزرگ امام محمد باقر(ع) به نام «زراره بن اعین» از وی پرسید: کدام افضل است؟ و امام(ع) فرمود: «ولایت برتر است چون کلید آنهاست و والی (امام) راهنمایی کننده بر آنهاست.» همکاری نکردن با حکومت طاغوت و نیز مبارزه رو در رو از دیگر سبک های مبارزه امام پنجم بود که ایشان در موقعیت های مناسب از آنها استفاده می کرد.

این تحلیلگر مسائل دینی در پایان به شاگردان برجسته ای که به زیر نظر امام محمد باقر(ع) تعلیم یافته بودند اشاره کرد و گفت: درمکتب امام باقر العلوم(ع) شاگردانی نمونه و ممتاز پرورش یافتند. «ابان بن تغلب» یکی از آنها بود. وی در محضر سه امام (امام زین العابدین(ع)، امام محمد باقر(ع) و امام جعفر صادق(ع) درس آموخته بود. ابان از شخصیت های علمی عصر خود بود و در تفسیر، حدیث، فقه، قرائت و لغت تسلط بسیاری داشت. والایی دانش ابان به حدی بود که امام باقر(ع) به او فرمود: «در مسجد مدینه بنشین و برای مردمان فتوا بده زیرا دوست دارم مردم چون تویی را در میان شیعیان ما ببینند» زراره بن اعین یکی دیگر از این شاگردان بود. افزون بر آن، «کمیت اسدی» و «محمد بن مسلم» در نزد امام باقر(ع) از مرتبه و و جایگاه والایی برخوردار بودند؛ شاگردانی که همراه امامان معصوم در حفظ و انتقال ارزش های اسلام کوشیدند.